

Clemente Fusero

Leonardo

Slovenský spisovateľ, Bratislava, 1982

preklad: Ján Proháčka

• 30

Leonardo

- Koľkí cisári a kniežatá už tu boli, pomreli a nezostala po nich nijaká pamiatka. Šli len za postavením a bohatstvom, a tak ostala po nich len povest'. Koľkí naopak žili vo finančnej tiesni, aby obohatili svoju cnosť; a cnostnému sa skôr podarilo dosiahnuť, po čom túžil, ako bohatému, lebo cnosť prevyšuje bohatstvo. Nevidiš, že poklad honobiteľa po smrti nechváli, ako človeka chváli veda, ktorá je trvalým svedectvom a hlasom svojho tvorca, lebo je dcérou toho, kto ju splodil, nie jeho najdúchom, akými sú peniaze.

• 44

(...) [Marsilio i Leonardo] boli známi „antiliteráti“, pohrdali štylistickými vyumelkovanosťami, nadchýnali sa nekvetnatými, presnými a obsažnými vetami; obidvaja neznášali autoritu, túžili odkryť v sebe svet, eklekticky sa zaujímali o každú tendenciu; obidvoch spaľovalo neobyčajné bádateľské nadšenie; obidvaja boli energickými obhajcami dôstojnosti ľudského ducha, skúmateľa vesmírnych tajomstiev; obidvaja mali sklon k prísnej logike, a ak boli bojovnými polemikmi vo vede, pokojní a krotkí bývali v každodennom živote.

• 45

[Leonardo] si zvykol si odmietať vážnosť nejakého textu ako kritéria pravdy („Kto sa pri dokazovaní dovoláva autority, nepoužíva nadanie, ale iba pamäť.“). Bol dôsledným obhajcom myšlienky, že treba skúmať tak, aby som sa mohol sám spoľahnúť na výsledky vyplývajúce z výskumu, že pritom musím uplatňovať matematické zásady, nedôverovať „autorom, ktorí by sa pomocou fantázie chceli stať sprostredkovateľmi medzi prírodou a človekom“.

• 59

[Leonardo] umenia aj vedy úzko vnútorne spájal hlbokými dôvodmi a tvorili mu syntézu, ktorú mal neustále pred očami. A preto skôr ako sa zamotal do podrobností, využil každý problém na to, aby ho preskúmal v celej šírke. Popritom sa však venoval skúmaniam, ktoré sa jeho súčasníkom zdali bizarne nesúvislé, ale on v nich veľmi dobre poznal vzájomné prelínanie sa; ustavične prechádzal z jednej oblasti do druhej, aby zvyšoval úroveň svojich mnohonásobných poznatkov.

• 64

Leonardovi dala príroda všetky dary – krásu, silu a múdrosť. Patril medzi tých výnimočných ľudí, v ktorých zázračne pospolu žijú všetky výnimočné schopnosti a udržiavaním rovnováhy medzi nimi cieľi k dokonalému typu človeka, ktorý vždy a všade vyvolá prekvapenie až rozruch a zanechá po sebe trvalú pamiatku.

• 78

(...) Pretože sa [človek] za vernosť sebe vystavuje zlostným útokom priemerných a neschopných ľudí, zisťuje, že je obkľúčený nepriateľstvom alebo ľahostajnosťou, že ho zatlačujú do úzadia.

• 100

Leonardo sa chladnokrvne podrobil ťarchám dvorskej podriadenosti ako jedinému riešeniu, len aby získal možnosť tvoriť veľké veci v architektúre, sochárstve, vo vojenskom staviteľstve, vo vynálezeectve (iba bohatý dvor mu mohol zabezpečiť nevyhnutné prostriedky) (...). Dôležité mu bolo iba to, aby robil rozsiahle diela, ktorých hranice sa mu ustavične pred očami rozširovali; a aby skoncoval s vyčerpávajúcou námahou, musel sa podrobiť ochranným putám, otrockým obetiam, ponížujúcim peňažným odmenám, no duch, akým bol on, nemohol zastať pred prekážkou, proti ktorej ho vyzbrojila nezlomná vôľa, mohutne napätá morálna sila: „Prekážka ma nezohne. Prekážka je zničiteľná dôslednosťou.“

Chladná povaha Leonardovho rozhodnutia má presvedčivý dôkaz v odstupe, ktorý vždy vkladal medzi seba a rozličné dvory, na ktorých žil, v citovej ľahostajnosti, s akou sa správal voči panstvu, ktorému slúžil, a keď ho opúšťal, bývalo to bez vnútorného pohnutia, len čo sa mu naskytla vhodná príležitosť; bez najmenej výčitky svedomia prešiel zo služieb jedného panstva do služieb druhého. Bez lásky, bez nenávisti. Boli nástrojmi jeho výskumov. Dúfali, že si ho udržia, a pomáhali mu, aby ešte väčšmi patril sebe. Mýlili sa, ak sa nazdávali, že ho udržia sputnaného, a ponúkali mu, ako sa má uberať k nedosiahnuteľne vzdialenej krajine pravdy, ktorej svetlo upútalo jeho pohľad. Bez lásky, bez nenávisti: (...) Záujmy inteligencie majú väčšiu oprávnenosť ako citové pohnútky.

• 103

(...) Leonardo sa venoval hudbe s láskou a s nepredstaviteľným úsilím. Toto umenie zodpovedalo jeho prirodzenej obrazotvornosti: a nesporne ho veľmi pozorne skúmal, lebo sa v ňom rytmus a cit, matematika a umenie stretali a prelínali, až spĺyvali podľa veľmi presných zákonov.

• 133

Leonardo, aby [pri *Poslednej večeri*] upútal divákovu pozornosť na tváre a gestá, sústredil všetko do dôslednej perspektívy priamok a symetrie, ktoré takto umožňujú sústredenie a pozornosť, hoci nerád používal architektonické prvky v maliarstve.

• 144

Leonardo akiste sníval prostredníctvom svojej architektúry o novej ľudskosti: neunikol mu vplyv každodenného prostredia na ľudí. Chcel vytvoriť podmienky pre život v prostredí krásy a harmónie, pre pohyb uprostred príjemných pohľadov na nekonečný pokoj; chcel ľudí oslobodiť od výjavov denných hrubostí, dožiť si prácu nenútený a pohodlný priebeh; a to je zaiste aj tajomstvo ich zdokonalenia, začiatok dôstojnejšieho ľudského veku.

• 145

(...) Myšlienky sa času nezľaknú. Dozrievajú storočia, ba aj tisícročia.

• 150

Leonardo vo svojom storočí najväčšmi skúma a nástojčivo zdôrazňuje duchovnú prirodzenosť a všeobecnú platnosť umenia. Umelecké dielo už nie je iba imitáciou, reprodukciou, napodobeninou náhodilej skutočnosti, podriaďujúce sa normám a pravidlám majstrovstva, ale je „klamom“, skreslením sveta, schopné obsiahnuť „veci samozrejmé“ a vdýchnuť im nový život, a to vtedy, keď ich prevedieme cez neúprosný proces zovnútorovania. Leonardovský maliar už nie je niekdajším remeselníkom, ale nenásytným bádateľom a neúnavným experimentátorom, ktorý sa neúnavne usiluje rozšíriť hranice svojho poznania a vyjadrovacích schopností. Nezabúdajme, že sám Leonardo bol umelcom, ktorý zdokonaľuje anatómiu, rozvíja teóriu o perspektíve, vytvára náuku o tieňoch, odhaľuje zákony mineralógie, botaniky a geológie a všetky poznatky podporia rast sily jeho maľby. Leonardove vedecké objavy sú jeho najvyšším duševným prejavom a tak isto aj umelecký výtvor.

• 151

Leonardovský umelec je veľmi prísny sebakritikom a kritikom vlastného diela: nevypustí z rúk dielo,

ktoré by znehodnocoval nejaký nedostatok; netvorí rýchle a bez rozmyslu, len aby čo najviac zarobil, ale opakuje, koriguje a prepracúva, kým nedosiahne dokonalý tvar.

• 153

Leonardo

- Úbohý je taký žiak, ktorý nepredstihne svojho učiteľa.

• 172

Pre Leonarda nejestvovali hranice, nejestvovali politické záujmy a rovnako nejestvovali ani otázky vďačnosti alebo nevďačnosti. Celý jeho život smeroval k sebestvu. Svet, ktorý ho obklopoval a životné osudy, ktoré ho nemohli obísť, tvorili mu oblasť pozorovania a experimentov; z vonkajšej skutočnosti, v ktorej sa pohyboval, vnímal alebo chcel vnímať len tie problémy a tie výnimočné hľadiská, v ktorých zistil vzťah k svojim úzko vnútorným záujmom. Slúžil postupne niekoľkým kniežatám, ale nie preto, lebo ich miloval, alebo že by súhlasil s ich systémom vládnutia či s ich politickými ideálmi, ktorými sa inšpirovali, ale pretože si v službách vladára utvoril svojho času vhodnejšie podmienky pre umeleckú a vedeckú prácu. Nerobil ústupky ani ľuďom, ani okolnostiam.

- (...) Leonardovým obvinením sochárstva je jeho zobrazovacia schopnosť: „Také umenie, ako je maliarstvo, vie obsiahnuť a vstrebať do seba všetky viditeľné veci, na čo nestačí úbohosť sochárstva; to znamená: všetky farby predmetov a ich zmenšenia; maľba zobrazí priesvitné veci, a sochár ti iba predstaví prírodné vlastnosti svojho remesla; maliar ti vyjadří rozličné vzdialenosti pomocou farebnej obmeny ovzdušia medzi predmetmi a okom, on utvorí hmlu, cez ktorú iba ťažko prenikajú jednotlivosti objektov, on utvorí dažď, po ktorých vzniknú mráčky, a sú tam aj pohoria aj údolia, zobrazí prach, vie predstierať aj silných bojovníkov v pohybe, maliar je schopný vyjadriť rieky s plným aj s neplným korytom vody, môže ti zobrazíť šantiacie ryby pod povrchom vodnej hladiny, ale aj jej dno, zobrazí ti čisté nádoby rozličných farieb, uložené na vymytom piesku riečného dna, omotané sviežo zelenými travinami a naplnené vodou až po okraj, vie namaľovať hviezdy v rozličnej vzdialenosti od nás a rovnako aj veľa iných efektov, aké sochárstvo nikdy nevytvorí.“. Navyše, sochárstvo nemá ctižiadosť vytvoriť reliéf, lebo mu ju určuje už samotný materiál: opačne je to u maliara; je nemysliteľné, aby nepoznal funkcia svetiel a tieňov, lebo len nimi dosiahne hmotnosť a objem postáv, predmetov aj krajiny. Sochár sa uspokojuje s využitím empirických rozmerov, keď chce vyjadriť vnímateľné prostredie; maliar utvára v maľbe svoj autonómny priestor. Socha prijíma svetlo zvonka: maľba má v sebe utajené svetlo a je, takpovediac, jej podstatnou súčasťou; bez svetla by nejestvovala, nemožno ho ani zmeniť, ani nemá nič spoločné so svetlom prostredia, do ktorého je maľba zasadená.

Sochárstvo popiera potrebu perspektívy: maliarska perspektíva ovláda nekonečné vzdialenosti. Socha je navždy len a len predmetom, hoci vyniká v prostredí iných predmetov a je predurčená stáť v určenom priestore: maľba vyvoláva dojem, že ide o skutočné vlastné umelé rozmery a utvára absolútnu skutočnosť, odtrhnutý svet od okolitej skutočnosti, maľba je svetom sama osebe.

• 212

V Leonardovi sa nikdy neoddeľuje vedec od básnika. Vedecký objav ho povznáša do lyrickej vidiny, každé objasnenie zásady prenáša do prudkého vyznania viery, tušenie dostáva podobu nevyhnutnej ozveny predpovede. U Leonarda každý rozumový akt prechádza oblasťou nadšenia, ktoré ho rozopne do nezvyčajnej významovej šírky. Vedomie je duchovnou drámou: rozhýbe a vzruší všetky vnútorné sily človeka. Príroda je podľa neho nesmiernou, tajomnou a vzrušujúcou oblasťou mnohých možností a výbojov: každé tajomstvo, ktoré jej môže vyrvať, privíta vždy radostným výkrikom.

• 259

(...) Ako veľmi sa líšila (...) **Leonardova** mladosť od mladosti Michelangelovej! Aký odlišný osud! On rozosial svoje sily tisícmi smermi, Michelangelo ich sústredil na jedno miesto; on miloval aj život, Michelangelo zasvätil celý svoj život umeniu; on chcel úvahami obsiahnuť vesmír, Michelangelo videl iba štetce a dláta. U niekdajšieho súpera cítil duševnú obmedzenosť, ale tá sa preniesla do sily a prudkosti. Vedel, s akou obrovskou rýchlosťou vedel pokračovať na svojich dielach, zriekal sa aj jedla, nespával, vyhýbal sa rozptyľovaniu, dostával horúčku, v ktorej blúznil, zúril a zúrivosť zmohonásobovala jeho sily. Všetky

Michelangelove diela sa zrodili v takomto zúrivom napätí, v ktorom sa zmietať jeho duch aj telo; zostali po nich aj viditeľné stopy. Leonardo nikdy nepodľahol takej námahe, ale tušil v nej čosi vznešené, hrdinské, neobmedzene pekné.

Michelangelo bol nesporne príkladom, ako sa treba venovať umeniu; dovtedy to nikto nevedel dosiahnuť; on prinútil všetkých svojich protivníkov, aby zložili pred ním klobúk. Jeho úspech bol zaslúžený. Keď sa Leonardo s ním porovnával, uvedomoval si, koľko vecí mohol dokončiť, keby bol vynaložil toľko sily, pevnej vôle a predsavzatia, lenže aj teraz radšej žiaľil nad stratenými rokmi. Predstavoval si Michelangelovu cestu do Ríma, kde ho čakalo vytvorenie obrovských diel; a seba, mesiace trčiaceho vo Florencii, utrácajúceho čas na smiešny majetkový spor, starajúceho sa o súdne formality a vykrúcačky, poletujúceho medzi sudcami a advokátmi, domáhajúceho sa, súriaceho protekcie a odporúčania, hašteriaceho sa s bratmi pre mizerný kúsok zeme... Vtedy si zapísal: „Kto sa raz zahľadel na hviezdu, neprestane sa na ňu dívať.“

- 301

Leonardo

- (...) Ak máš veľa lásky k tej veci, nesprotiví sa ti; a ak ti ju toto nesprotiví, zaiste ti bude prekážať strach byť v nočných hodinách s toľkými rozštvrtenými a orezanými mŕtvolami, hrozný pohľad na ne; a ak ti toto nebude prekážať, možno nebudeš vedieť kresliť, čo tiež patrí k tej robote. A ak budeš vedieť kresliť, nebudeš ovládať perspektívu; a ak to budeš vedieť, nebudeš vedieť usporiadať geometrické tvary a usporiadať výpočty síl a schopností svalov; a ak budeš usilovný, možno ti bude chýbať trpezlivosť. Či som všetky tieto vlastnosti mal alebo nie, v sto dvadsiatich knihách, ktoré som napísal, dávam na to odpoveď, či áno, alebo nie; tu mi neprekážala úzkoprsosť alebo ľahostajnosť, iba čas.

- 316

(...) Kto si nič neváža, nič si nezaslúži.

- 318

(...) Tam, kde chýbajú dôkazy, sa kričí, čo netreba používať pri veciach istých. Preto kde treba kričať, tam niet opravdivej vedy, lebo pravda má svoj jasný pojem; keď sa ten zverejní, naveky zanikne škriepka, a ak sa škriepka znova vzkriesi, bola to falošná a pomýlená veda, nie znovuzrodená istota...